

**FAMILIA ROMÂNEASCĂ BIZERE ȘI MOȘIILE EI
DE PE VALEA POGĂNIȘULUI
(1433—1447)**

COSTIN FENEȘAN

Prin documentul emis la 6 februarie 1439¹ Albert de Habsburg, regele Ungariei, întărea în chip de nouă danie (*nove nostre donacionis titulo*) stăpînirea lui Iacob, fiul lui Lațcu de Delinești — „despre care se știe că e nobil român al districtului nostru Sebeș (*nobilis, ut dicitur, Volachi districtus nostri de Sebes*) — asupra moșiilor Delinești, Szabadfalu², Apadia, Kysfalu³, Laczkan⁴ și Striges⁵ de pe valea Pogănișului, precum și asupra unei jumătăți din moșiile Felsew Ilhowa și Also Ilhowa⁶, aflate toate în districtul regal al Caransebeșului. Iacob de Delinești își vedea astfel răsplătite „credința și slujbele credincioase” (*pro fidelitatibus et fidelibus serviciis*) dovedite atît suveranului, de a cărui munificență beneficia, cît și predecesorului acestuia, Sigismund de Luxemburg. Stăpînirea nobilului român — recompensat de rege probabil pentru merite militare dobîndite cu ocazia respingerii invaziei otomane asupra Banatului (1438)⁷ — era însă condiționată de respectarea acelor „rînduieli, prevederi, dări, învoieli, îndatorințe, precum și slujbe ori obligații ale slujbelor, cu care se știe că și-au stăpînit și ținut moșiile pînă acum amintiții strămoși ai săi și el însuși și prin care au obișnuit să-și țină și stăpînească moșiile și bunurile lor ceilalți nobili români, asemenea lui,

1. Cf. anexa I.

2. Szabadfalu = Zabadfalu (cf. anexa II), localitate dispărută așezată pe valea Pogănișului, în apropiere de Delinești și Apadia. B. Milleker, *Délmagyarország középkori földrajza*, Timișoara, 1915, p. 238 o localizează în mod eronat la Ohaba-Bistra. Denumirea (Szabadfalu = Satul liber, Slobozia) indică fără dubii o localitate înzestrată într-o perioadă anterioară cu anumite drepturi de imunitate, probabil ca moșie cnezială privilegiată.

3. Localitate amintită documentar pentru prima oară; aflată în apropiere de Delinești și Apadia, pe valea Pogănișului. Socotim destul de puțin probabilă identificarea acestei așezări cu Satmic din părțile Lugojului.

4. Localitate dispărută. Partea de hotar Lețcan — Latcan din apropiere de Delinești fi mai păstrează amintirea, cf. C. Suclu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 361.

5. Localitate menționată documentar pentru prima oară; aflată pe valea Pogănișului, în apropiere de Delinești și Apadia. Oronimul **Stredești**, la sud de Apadia (cf. Fr. Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. II/2, Budapesta, 1884, p. 328), pare să perpetueze amintirea localității medievale.

6. Localități amintite documentar pentru prima oară. Prin contopirea celor două așezări (Ilova de Sus și Ilova de Jos) de la sud-est de Caransebeș s-a format pînă la începutul secolului al XVI-lea satul Ilova.

7. Pentru lupta împotriva expansiunii otomane în Banat în primele decenii ale secolului al XV-lea, cf. B. Milleker, *A törökök első betérései Dél-Magyarországban Zsigmond és Albert királyok idejében 1393—1439*, în „Történelmi és Régészeti Értesítő”, vol. XXIX (1913), fasc. 3—4.

din acele părți”⁸. Formula de condiționare a dreptului de proprietate — prezentă în acest mod de redactare doar în câteva documente de confirmare din acea vreme⁹ — pune în evidență un aspect, ignorat până acum de cele mai multe ori, anume obligativitatea unui șir de îndatorințe extra-militare (de ex. cele censitare), grevînd moșiile nobililor români din cele opt districte privilegiate ale Banatului medieval. Cuprinsul formulelor de condiționare a dreptului de stăpînire confirmă în același timp, o dată mai mult, existența unor reglementări juridice — probabil de natură cutumiară — anterioare binecunoscutei diplome regale privilegiale acordate celor opt districte bănățene de Ladislau al V-lea Postumul la 29 august 1457¹⁰. Socotim că prezența formulei sus-amintite în cuprinsul documentelor confirmaționale — inclusiv în cel editat acum — se explică prin dorința expresă a puterii centrale de a exclude orice echivoc în privința caracterului condiționat al dreptului de stăpînire, chiar dacă aceasta nu se relevă — iar situația este aproape generală — în documentele donaționale. Pe lângă aceste considerente de ordin general, documentul confirmațional din 6 februarie 1439 îngăduie — prin coroborarea datelor sale cu informațiile mai multor piese edite — reconstituirea, pentru o perioadă de aproape două decenii, a raporturilor de proprietate asupra moșiilor de pe valea Pogănișului între membrii familiei românești Bizere, relevînd în același timp unele elemente de cert interes pentru precizarea citorva aspecte de ordin politic și juridic din viața districtelor bănățene privilegiate.

La 29 noiembrie 1433 împăratul romano-german și regele maghiar Sigismund de Luxemburg porunca de la Basel căpitanului cetății Severinului, cavalerului teuton Klaus von Redwitz (*crucișero, inter cetera capitaneo castrî nostri Zeurinensis*), să restituie lui Nicolae de Bizere, „oșteanului curții noastre” (*aule nostre militis*), mai multe moșii din

8. Cf. anexa I : „...sub illis modis, formis, censibus, pactis, condicionibus necnon serviciis seu servitutibus officis, quibus eas predicti progenitores ipsius et ipse hactenus possedisse et tenuisse dinoscuntur, sub quibusque ceteri sibi similes nobiles Wolachi parclum illarum suas possessiones et bona tenere et possidere consueverunt”.

9. Întîrînd, la 7 februarie 1439, stăpînirea asupra mai multor moșii din districtul Mehadiel „românilor noștri” (*Wolahorum nostrorum*) Mihail și Vlaslu de Chorna, Albert de Habsburg introduce în document o clauză de condiționare aproape identică celei din doc. I : „...sub illis modis, censibus, formis, pactis et condicionibus, quibus eas <possessiones — n.n.> prefati progenitores ipsorum Michaëlis et Blasii, sed et ydem hucusque tenuissent et possedissent, sub quibusque ceteri eis <Maiestatis — n.n.> fideles Wolahy nobiles parclum illarum possessiones suas atque bona tenere et possidere consueverunt”, cf. Fr. Pesty, *A Szörényi Bánság és Szörény vármegye története*, vol. III, Budapesta, 1878, doc. 48, p. 37—38. La 11 iunie 1444, întîrînd lui Nicolae de Bizere, familiaris al lui Iancu de Hunedoara, stăpînirea asupra unor moșii din districtul Caransebeș, Vladislav I al Ungariei recurge la o formulă de condiționare asemănătoare : „...sub illis condicionibus et serviciis, quibus alie possessiones wolachicales in dicto dsistrictu tenentur et possidentur ac sub eisdem vigoribus similes possessiones wolachicales per predecessores nostros reges conferre solite fuere”, cf. Fr. Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapesta, 1876, p. 70. În fine, întîrînd la 18 aprilie 1464 dreptul de stăpînire a unor nobili din Vrani asupra a șase moșii din districtul Ildia, Matia Corvin îl condiționează în felul următor : „...sub illis modis et condicionibus, quibus ceteri nobiles prefati districtus <Illyed — n.n.> possessiones tenere solent”, cf. *ibidem*, p. 77—78.

10. Chiar și în diploma din 29 august 1457 (cf. Fr. Pesty, *A Szörény vármegyei...*, p. 73) se face mențiunea expresă a unui raport de condiționare : „...sub illis tamen condicionibus, oneribus et servitutibus, quibus eaden <privilegia — n.n.> emanata et per predecessores nostros reges Hungarie ipsis <nobilibus Valachis et kenezis — n.n.> concessa sunt”, formulare intru totul asemănătoare cu cea a documentului din 11 iunie 1444, cf. *supra* nota 9.

districtul Caransebeşului (Bizere ¹¹, Kalowa ¹², Virciorova, Rampna ¹³, Mal, Slatina-Timiş, Glimboca, Myhalancz ¹⁴, Weelhg ¹⁵, Ohabița) între care patru aflate pe valea Pogănişului : Delineşti, Apadia, Zabadfalu și Laczkan. Din cuprinsul poruncii regale mai reiese că aceste moşii caransebeşene ale Bizereştilor fuseseră confiscate de la răposatul Lado de Bizere și fiii săi din cauza necredinței față de puterea centrală (*propter notam infidelitatis pretactorum Lado et filiorum suorum, quam infidelitatis*

notam ydem contra nostram incurrerant Maiestatem), fiind ocupate în numele regelui de către Nicolae de Bizere și trecute apoi sub autoritatea lui Klaus von Redwitz, căpitanul Severinului, în calitatea sa de reprezentant al puterii centrale (*nomine nostro occupaverat < Nicolaus de Bizere — n.n. > occupatasque apud tuas < Redwitz — n.n. > seu tuorum manus habes et conservas*). Ținând seama de serviciile aduse regalității — probabil cu ocazia campaniei antiotomane încheiate cu dezastrul de la Golumbac (1428) — Sigismund de Luxemburg, dorind să-și răsplătească oșteanul de curte, îl soma pe Redwitz să restituie neîntârziat (*absque omni renitencia et dissimulacione seu difficultate . . . remittere et resignare*) moșiile confiscate lui Nicolae de Bizere și vărului său primar Lațcu ¹⁶.

Documentul de danie emis de Sigismund de Luxemburg tot la Basel, la 6 decembrie 1433 ¹⁷, vine să aducă precizări suplimentare în privința împrejurărilor care determinaseră — pe motivul infidelității față de suveran — confiscarea moșiilor din părțile Caransebeşului de la Lado de Bizere și fiii acestuia. Aflăm astfel că Lado și ai săi, părăsindu-și moșiile din Banat, se refugiaseră în Țara Românească, unde s-au alăturat turcilor și dușmanilor răposatului voievod Dan al II-lea, sprijinit pe atunci de Sigismund de Luxemburg ¹⁸. Evenimentele ar putea fi localizate cu destulă probabilitate în prima jumătate a anului 1427, atunci când Radu Prasnaglava ocupa cu ajutor otoman scaunul Țării Românești, alungându-l pe Dan al II-lea, aliatul lui Sigismund de Luxemburg. Faptul că în documentul de danie din 1433 se amintește de moartea lui Lado de Bizere și a fiilor săi în Țara Românească s-ar putea pune astfel în legătură cu expediția militară a lui Sigismund de Luxemburg din vara anului 1427, având drept urmare alungarea lui Radu Prasnaglava și a trupelor oto-

11. Așezare dispărută, aflată în apropiere de Virciorova, cf. C. Suci, *op. cit.*, vol. II, p. 306.

12. Așezare contopită probabil cu satul Obreja, unde afluentul Bistrei, pârâul Calova, îl păstrează amintirea, cf. C. Suci, *op. cit.*, vol. II, p. 348.

13. Așezare dispărută, aflată în apropiere de Caransebeș, cf. C. Suci, *op. cit.*, vol. II, p. 392.

14. Așezare dispărută, aflată în apropiere de Bolvașnița, cf. C. Suci, *op. cit.*, vol. II, p. 363.

15. Așezare dispărută, aflată în apropiere de Virciorova, cf. C. Suci, *op. cit.*, vol. II, p. 423.

16. Cf. Fr. Pesty, *Szörény*, vol. III, doc. 40, p. 26—27. În document Lațcu este amintit în mod greșit ca frate (Laczconi, frati suo), precizarea legăturii corecte de rudenie fiind făcută în documentul prezentat mai jos. Pentru legăturile de rudenie ale Bizereștilor, vezi tabelul genealogic anexat, diferit de cel elaborat de Fr. Pesty, *Szörény*, vol. I.

17. Fr. Pesty, *Szörény*, vol. III, doc. 41, p. 27—29.

18. *Ibidem* : „...quod ipse <Lado cum filiis — n.n. > pretactis eorum porcionibus et iuribus derelictis, ad partes Transalpinas, scuti tunc sic et nunc sevissimis Turcis, crucis Christi persecutoribus Maiestatibus nostre et regnorum nostrorum ac tocius Christianitatis capitalibus inimicis et hostibus, subiectas et per consequens ad condam Dan, waywodam ipsarum parclum Transalpinarum, eotunc in contemptum nostre celsitudinis predictis Turcis sponte adherente, se reducerunt, ubi eciam idem Lado, in quantum potuit, contre Maiestatem nostram et nostros fideles, vsque vite sue exteritum, cum prefatis filiis suis infideliter agens, sub eadem infidelitatis nota vitam terminavit temporalem”.

mane și reînscăunarea lui Dan al II-lea¹⁹. Această supoziție este însă contrazisă de informațiile altui document, dat tot de regele maghiar, în favoarea unor membri ai familiei Bizere. Aflat la Caransebeș, suveranul porunca la 30 noiembrie 1429 dregătorilor regali, să restituie lui *Lado de Bizere* și fratelui său Nicolae (*Lado, filii Ladislai, filii Pete, Nicolao, alterius filii Ladislai* etc.), precum și lui Iacob, fiul lui Petru Wytez (Viteazul) de Bizere, un teren (*fundum curie*) aflat în interiorul târgului (*in oppido nostro Sebesiensi ex opposito claustri habitum*), pe care îl stăpîniseră încă strămoșii lor, Sigismund de Luxemburg voind să răsplătească astfel serviciile credincioase aduse de Bizerești cu ocazia luptei de la Golumbac (1428)²⁰. Actul regal de restituție atestă însă fără echivoc faptul că „dezertîunea” lui Lado și a fiilor săi trebuie fixată după data de 30 noiembrie 1429, putînd fi pusă în legătură cu conflictele dinastice din Țara Românească desfășurate pînă la ocuparea scaunului domnesc de către Alexandru I Aldea (februarie—martie 1431)²¹. În același timp, nu este exclus ca restituirea terenului de la Caransebeș să fi urmat confiscării sale pe motivul vreunei tentative, presupuse ori reale, ale lui Lado de Bizere de a trece în Țara Românească (poate chiar în anul 1427). La fel, socotim destul de plauzibilă ipoteza „defecțiunii” lui Lado de Bizere și a fiilor săi ca urmare a insubordonării față de cavalerii teutoni, recent stabiliți în Banatul Severinului (1429), ori a vreunui conflict cu Klaus von Redwitz, conducător al acestora și consilier de taină al lui Sigismund de Luxemburg²².

Revenind la documentul regal de danie din 6 decembrie 1433, se mai cuvine relevat faptul că — alături de Nicolae de Bizere — în rîndul beneficiarilor se numără și vărul său primar după tată (*frater suus fratruelis* <!>) Lațcu (amintit acum în mod corect în ceea ce privește legăturile de rudenie), dăruiți printre altele cu cele patru moșii de pe valea Pogănișului : Delinești, Apația, Zabadfalu și Laczkan. Punerea și trecerea în stăpînire asupra moșiilor donate s-a efectuat în cursul lunii ianuarie 1434²³, dar raportul adresat regelui de capitulul din Cenad le menționează în mod diferit față de documentul donațional din 6 decembrie 1433, anume : jumătate din moșia Apația, moșiile Zabadfalu și Laczkan, fără a aminti însă nimic de moșia Delinești. Nu este însă exclus ca și aceste deosebiri — greu de explicat — să fi constituit unul din mobilurile procesului de proprietate pornit mai tirziu pentru bunurile Bizereștilor din districtul Caransebeșului. Să urmărim însă desfășurarea evenimentelor.

19. Pentru desfășurarea evenimentelor, cf. I. Minea, **Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund**, București, 1919, p. 175 și urm.

20. Cf. Fr. Pesty, **Szörény**, vol. III, p. 23.

21. Documentul lui Sigismund de Luxemburg din 3 decembrie 1433 îl amintește ca răposat (*condam*) pe Dan al II-lea.

22. Cf. și A. Nemoianu, **Unele aspecte privind prezența teutonilor în Banat (1429—1435)**, în „Muzeul Național”, vol. II (1975), p. 384. Klaus von Redwitz va deveni de altfel — pentru scurt timp — ban al Severinului.

23. **Raportul capitulului din Cenad adresat regelui în privința desfășurării procedurii de dare în stăpînire este din data de 4 februarie 1434, cf. Fr. Pesty, Szörény, vol. III, doc. 42, p. 29—30.**

În iarna anului 1438 la regele maghiar Albert de Habsburg se înfățișa Ladislau, fiul răposatului Lado (=Ladislau) Românul de Bizere (*Ladislau, filius Ladislau <!> Walaht de Bizere*), pentru a se plînge împotriva unchiului său după tată (*patruus*), Nicolae de Bizere, care l-ar fi spoliat pe nedrept de toate moșiile, sub pretextul necredinței față de coroană a părintelui său²⁴. Declarînd că tată lui nu s-ar fi făcut vinovat de infidelitate față de suveran, Ladislau de Bizere solicita regelui dreptate în privința moșiilor deținute fără vreun temei de unchiul său Nicolae. Drept urmare, la 21 decembrie 1438 Albert de Habsburg poruncește de la Wrocław celor trei comiți de Timiș (Emeric și Ioan de Marczal și Ioan Haghmás de Beregsău) cercetarea plîngerii care-i fusese adresată și pronunțarea unei hotărîri judecătorești în acea privință. Socotim necesare cîteva precizări în legătură cu acest document. Înainte de toate constatăm că în 1429—1431 nu toți fiii îl urmaseră pe Lado Românul în Țara Românească, unde — așa cum se afirmă în documentul regal de danie din 6 decembrie 1433 dat în favoarea lui Nicolae și Lațcu de Bizere — ar fi pierit. Admițînd „dezertîunea” lui Lado și a fiilor săi în Țara Românească, trebuie să ținem în același timp seama și de posibilitatea ca fiul acestuia, Ladislau — pe atunci probabil minor — să nu fi luat parte la acțiunea tatălui și a fraților săi. Ajuns major, Ladislau — uzînd de dreptul de apel la suveran al nobililor români din districtele bănățene privilegiate — se adresează regelui, invocînd în favoarea sa netemeinicia acuzațiilor de infidelitate aduse tatălui său. În același timp nu omitem posibilitatea ca Nicolae de Bizere — dornic să-și sporească averea — să fi născocit, măcar în parte, acuzațiile de infidelitate aduse fratelui său, pentru a dobîndi apoi — uzînd de calitatea sa de oștean al curții regale — moșiile de la cel socotit trădător al coroanei. Totodată se cuvine relevată transmiterea spre rezolvare a cauzei către comiții de Timiș, chiar dacă se încălca prin aceasta un privilegiu al nobililor și cnezilor români din cele opt districte bănățene²⁵.

În aceste împrejurări se produce emiterea documentului confirmational al regelui Albert din 6 februarie 1439 pe seama lui Iacob, fiul lui Lațcu de Delinești, în privința stăpînirii celor șase moșii de pe valea Pogănișului, inclusiv a celor amintite în documentele regale din 29 noiembrie și 6 decembrie 1433. Cîteva explicații și precizări se impun în acest context cu deosebită necesitate. Ambele documente din 1433 îl amintesc pe Lațcu de Bizere ca stăpîn mai vechi al moșiilor pogănicene, la fel ca și pe vărul său primar, Nicolae de Bizere. Faptul că în documentul confirmational din 6 februarie 1439 îl găsim ca beneficiar al acestorași moșii pe Iacob, fiul lui *Lațcu de Delinești*, ne îndrituiește să afirmăm și să

24. Fr. Pesty, Szörényi, vol. III, doc. 45, p. 32—33 : „...quamvis alias Nicolaus de dicta Bizere, patruus prefati exponentis, asserendo, dictum Ladul patrem ipsius exponentis, corone regni nostri Hungarie fuisse infidelem, vniversas et quaslibet possessiones et porciones possessionarias ipsius Ladul, vbilibet habitas, a condam excellentissimo principe, domino Sigismundo... pro se impetravit”.

25. Privilegiul din 29 august 1457, confirmînd drepturi mai vechi, stabilea cu limpezime ca toate cauzele nobililor și cnezilor români din cele opt districte bănățene să fie judecate numai de propriul lor comite, ales din timp în timp, instanțele de apel fiind judecele curții regale și suveranul însuși, cf. Fr. Pesty, *A Szörényi vármegyel...*, p. 73.

susținem *identitatea dintre Lațcu de Bizere*, amintitul văr primar al lui Nicolae de Bizere, și *Lațcu de Delinești*, părintele noului titular de drept al bunurilor pogănicene. Nu este deloc exclus ca între cei doi veri primari, Nicolae și Lațcu de Bizere, să fie intervenit după 1433 o înțelegere în virtutea căreia moșiile de pe valea Pogănișului urmau să revină celui din urmă, împreună cu predicatul nobiliar : *de Delinești*. În acest context se explică pe deplin posibilitatea ca Iacob, fiul lui **Lațcu de Delinești** și Bizere, să fi solicitat regelui confirmarea — de altfel acordată la 6 februarie 1439 — asupra moșiilor pogănicene, iar aceasta cu atât mai mult cu cât era vorba de întărirea daniei din 1433 de către noul suveran — Sigismund de Luxemburg murise la 9 decembrie 1437 — și de existența unor împrejurări tulburi, rezultate în urma invaziei otomane în Banat din 1438. Așa cum aminteam la început, nu este exclus ca Iacob de Delinești și Bizere să fi fost recompensat de rege prin acordarea documentului confirmațional, tocmai pentru meritele sale militare în timpul luptelor din 1438.

Revenind la acțiunea inițiată pe lângă suveran de către Ladislau, fiul lui Lado de Bizere, împotriva unchiului său Nicolae, constatăm că cercetarea pricinii a fost încredințată de comiții de Timiș, obștii nobililor și cnezilor din districtul Caransebeș. Aceasta (*universitas nobilium et kesiorum districtus Sebes*), întrunită la Caransebeș la sorocul fixat, va înregistra — în prezența lui Nicolae de Bizere — mărturiile depuse în privința comportamentului incriminat a răposatului Lado și le va înainta la 12 martie 1439 comiților timișeni²⁶. La rîndul lor, cei trei comiți de Timiș îi vor raporta regelui, la 9 iulie 1439, strîngerea mărturiilor primite de la „toți nobilii și nenobilii din districtul Sebeș” (*ab omnibus nobilibus et ignobilibus districtu <!> Sebeș*), în temeiul cărora dispuseră — așa cum îi autorizase de altfel suveranul — punerea în stăpînire (*statuimus et collocavimus, ymmo introduximus et statuimus*) a petiționarului Ladislau, fiul răposatului Lado Romănul (*Wolahus*) asupra moșiilor contestate unchiului său, Nicolae de Bizere²⁷. Nu știm, din păcate, dacă în rîndul acestor moșii s-au numărat și cele de pe valea Pogănișului, dar presupunem că nu, deoarece regele n-ar fi acordat altfel lui Iacob de Delinești și Bizere documentul confirmațional din 6 februarie 1439, tocmai pe cînd era în curs acțiunea revendicativă a lui Ladislau, fiul lui Lado, inițiată la 21 decembrie 1438. Se pare că evenimentele din 1439 nu puseseră însă capăt disputei pentru moșii în familia Bizereștilor, iar Nicolae, devenit între timp *familiaris* al lui Iancu de Hunedoara²⁸, va fi căutat pe toate căile să se impună. Mărturie în acest sens stă convenția încheiată la 4 iulie 1447 în fața capitlului din Arad între același Ladislau, fiul lui Lado, și Petru, fiul lui Petru zis Wythez (Viteazul) de Bizere,

26. Cf. Fr. Pesty, Szörény, vol. III, doc. 46, p. 33—35. De remarcat faptul că la Caransebeș se afla scaunul principal de judecată al districtelor românești privilegiate. Un document din 1452 o afirmă de altfel cu limpezime atunci cînd se referă la adunarea ținută „ad oppidum Sebes vocatum, sedem scilicet iudiciarum principalem septem sedium nobillium Walachicallum”, cf. Fr. Pesty, Szörény, vol. III, p. 61—62.

27. *Ibidem*, doc. 50, p. 41—42.

28. Cf. Fr. Pesty, A Szörény vármegyél..., p. 69—70 : document confirmațional din 11 iunie 1444 al regelui Vladislav I.

pe de o parte, iar pe de altă parte omniprezentul Nicolae de Bizere (menționat aici ca fiu al lui Ladislau Leyhach) și vărul său primar, Ladislau, fiul lui Ioan de Bizere și frate cu acel Lațcu de Delinești și Bizere, copărtaș la dania regală din 6 decembrie 1433²⁹. Urmînd un scenariu mai vechi, Nicolae de Bizere contestase dreptul de stăpînire al lui Ladislau, fiul lui Lado, asupra moșiilor conferite de Sigismund de Luxemburg, recurgînd din nou la invocarea unei pretinse infidelități față de coroană. Cauza ajunge iarăși în dezbaterea curții regale, ba chiar și a dietei întrunite la Pesta. Cu această ocazie Ladislau — de pe acum bun cunoscător al problemelor de această natură — înfățișează la rîndul său unele documente care ar fi atestat o culpă asemănătoare a unchiului petent. În fine, la intervenția mai multora (*multorum proborum virorum nobilium interueniencium*) și din dorința dragostei frățești (*ob carissime eciam fraternitatis zelum*), nevoind să-și ignobiliteze nepotul prin lipsirea sa de moșii (*nolentes ipsum Ladislaum, filium Lado, penitus ignobilitari*), Nicolae de Bizere și vărul său primar Ladislau au hotărît să-i dăruiască moșiile lor Lachkaan (evident identică cu Laczkan, amintit în celelalte documente) și Apadia Mică (*Kysapadya*), precum și jumătate din moșia Apadia de Sus (*Felsewapadia*) — toate în districtul Caransebeșului — cu condiție restituirii acestora în cazul morții sale fără urmași. E de remarcat cu acest prilej faptul că o parte a moșiilor pogănicene — întărite la 6 februarie 1439 lui Iacob de Delinești și Bizere — se aflau în 1447 din nou în mîna lui Nicolae de Bizere și a unei rudeni apropiate ale sale, probabil în urma vreunei înțelegeri ori tranzacții a cărei amintire însă nu s-a mai păstrat. Totodată trebuie scos în evidență un aspect încă ignorat al raporturilor sociale din districtele bănățene privilegiate, anume posibilitatea decăderii din drepturile nobiliare în cazul pierderii moșiilor. Problema dobîndirii, respectiv cea a pierderii statutului nobiliar, legată de stăpînirea asupra pămîntului, se cuvine însă analizată într-un cadru mai larg și la nivelul tuturor districtelor românești din Banatul medieval.

Documentele cunoscute pînă acum ni-l aduc încă o dată în prim plan pe Nicolae de Bizere — care înregistrase între timp, fără îndoială, o certă ascensiune în ierarhia socială —, preocupat neabătut să-și sporească averea. Astfel — împreună cu banul severinean Ladislau de Dolcz — nobilul caransebeșan ridică în anii 1459—1464, fără efect însă, pretenții de stăpînire asupra unor moșii din districtul Bîrzava, aparținînd cnezilor români din familia Vaida de Țerova³⁰. Fapt este, că Bizereștii se impun la mijlocul secolului al XV-lea — mai cu seamă prin persoana adesea-pomenitului Nicolae — ca una dintre familiile românești de frunte din districtele privilegiate ale Banatului medieval.

29. Fr. Pesty, Szörény, vol. III, doc. 61, p. 51—53.

30. Cf. C. Feneșan, **Un proces de proprietate în districtul românesc Bîrzava la mijlocul secolului al XV-lea**, în „Studii și comunicări de istorie”, Caransebeș, 1979, p. 291 și p. 298—299.

Buda, 1439 februarie 6

Albert de Habsburg, regele Ungariei, întărește nobilului român Iacob, fiul lui Lațcu de Delinești, stăpînirea asupra moșiilor Delinești, Zabadfalu, Apadia, Kysfalu, Laczkan și Striges, precum și asupra a jumătate din moșiile Felsew Ilhowa și Alsow Ilhowa, toate din districtul românesc al Caransebeșului, ca răsplată a serviciilor sale credincioase, poruncind în același timp capitlului din Cenad să efectueze trecerea și punerea în stăpînire.

Albertus, dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex et dux Austrie, fidelibus nostris capitulo ecclesie Charnadiensis, salutem et gratiam. Cum nos pro fidelitatibus et fidelibus serviciis fidelis nostri Iacobi filii Laczo de Danilesd, nobilis, vt dicitur, Volachi districtus nostri de Sebes, per ipsum primum condam excelso principi domino Sigismundo Romanolium et regimen ipsius regni nostri Hungarie opitulamine celico adipiscente, et norum imperatori ac dicti regni Huugarie etc. regi, patri et soccro ac predecessori nostro carissimo felicis memorie, dum idem egisset in humanis demumque nobis, Maiestati nostre iuxta sue possibilitatis exigenciam exhib (itis et impen)sis, possessiones Danilesd predictam ac Szabadfalu^b, Apagya, Kysfalu, Laczkan et Striges vocatas, prope fluvium Pogancz nuncupatum, necnon medietatem possessionum Felsew Ilhowa et Also Ilhowa appellatarum, in eadem districtu nostro Sebes existentium, in quarum pacifico domynio^b idem Iacobus filius Laczo suas progenitates a dudum perstitisse se ipsumque existere asserit etiam de presenti sub illis modis, formis, censibus, pactis, condicionibus necnon serviciis seu servitutum officii, quibus eas predicti progenitores ipsius et ipse hactenus possedisse et tenuisse dinoscuntur, sub quibusque ceteri sibi similes nobiles Volachi parcium illarum suas possessiones te bona tenere et possidere consueverunt, simulcum universis et quibuslibet earundem vtilitatibus et pertinenciis premissis, sic vti nostre exposita sunt Maiestati, stantibus et se habentibus, prenominato Iacobo filio Laczo suisque heredibus nove nostre donacionis titulo, vigore aliarum literarum nostrarum donacionum exinde confectarum, in perpetuum duxerimus conferendas velimusque ipsum in dominium earundem per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci. Fidelitati igitur vestre firmiter precipientes mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Blasius de Muthnak vel Cristoforus^b de Rukovicza^b aut Lucas de Felsew Maczkas, aliis absentibus, homo noster ad facies memoratarum possessionum Danilesd, Zabadfalu, Apagya, Kysfalu, Laczkan et Striges vocatarum, necnon medietatum iamfatarum possessionum Felse Ilhowa et Also Ilhowa appellatarum, vicinis et commetaneis earundem vniversis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, introducat prefatum Iacobum filium Laczo in dominium earundem statuatque easdem sub premissis condicionibus eidem, premissis nostre nove donacionis titulo perpetuo possidendas si non fuerit contradictum. Contrarictores vero, si qui fuerint, evocet eosdem contra annotatum Iacobum filium Laczo nostram personalem in presenciam ad terminum competentem rationem contradiccionis eorum reddituros. Et posthec ipsarum introduccionis et statucionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, ac vicinorum et commetaneorum, qui premissis statuicioni intererunt, nominibus terminoque assignato eidem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, in festo beate Dorothee virginis et martyris, anno Domini millesimo quadingentesimo XXX nono.

— *Transumt în documentul capitlului de la Cenad din data de 30 aprilie 1439 :*

Albert, din mila lui Dumnezeu rege al romanilor pururea august, precum și rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, etc., și duce al Austriei, credincioșilor

a) Pergamentul rupt 2 cm ; textul întregit după sens.

b) Astfel în original.

noștri din capitulul bisericii Cenadului, mîntuire și milostivire. Tînd noal seamă de faptele de credință și de slujbele credincioase ale credinciosului nostru Iacob, fiul lui Lațcu de Delinești — despre care se știe că e nobil român al districtului nostru Sebeș — făcute și aduse Maiestății noastre după cum i-au îngăduit puterile, mai întîi însă răposatul măreț principe domnului Sigismund, împăratul romanilor și regele amintitului regat al Ungariei etc., părintelui și socrului și înaintașului nostru preaiubit de fericită aducere aminte — atunci cînd același < Iacob > s-a comportat cu cinste —, iar apoi nouă, după ce cu ajutorul cerului am dobîndit tronul și stăpînirea acestui regat al nostru al Ungariei, i-am hărăzit pe veci susnumitului Iacob, fiul lui Lațcu și moștenitorilor săi — sub numele noii noastre dani, prin tăria altei scrisori ale noastre de danie întocmită în această privință — moșiile care se cheamă Delinești — amintită mai înainte —, Czabadfalu^b, Apadia, Kysfalu, Laczkan și Striges, din apropiere de rîul numit Pogăniș, precum și jumătate din moșiile numite Felsew Ilhowa și Also Ilhowa, aflătoare în același district Sebeș, dimpreună cu toate și cu fiecare dintre folosințele și pertinențele lor, așa după cum le țîn și le au în chipul de mai sus și după cum i s-a înfățișat Maiestății noastre, în a căror stăpînire netulburată — declară același Iacob, fiul lui Lațcu — s-au aflat încă de demult strămoșii săi și — pe care le deține el însuși, chiar acum, prin acele rînduiri, prevederi, dări, învoiri, îndatorințe, precum și slujbe ori obligații ale slujbelor, cu care se știe că le-au stăpînit și țînut pînă acum amintiții strămoși ai săi și el însuși și prin care au obișnuit să-și țînă și stăpînească moșiile și bunurile lor ceilalți nobili români, asemenea lui, din acele părți. Am hotărît să hărăzim și voim deci să-l punem pe acest < Iacob > în chip legiuit în stăpînirea acelorași < moșii > prin omul nostru și al vostru. Punem așadar în vedere și poruncim credinței voastre cu tărie, să trimiteți pe omul vostru vrednic de crezare ca om de mărturie, de față fiind Vlasiu de Mitnicul Mare ori Cristofor de Racovița sau Lunca de Felsew Maczka^c, alții lipsind, iar omul nostru, ducîndu-se la fața amintitelor moșii Delinești, Zabadfalu, Apadia, Kysfalu, Laczkan și Striges, precum și a jumătăților din sus-pomenitele moșii Felse Ilhowa și Also Ilhowa — după ce va fi chemat în chip legiuit și vor fi fost prezenți toți vecinii și megieșii acelorași < moșii > — să-l pună pe amintitul Iacob, fiul lui Lațcu, în stăpînirea acestora și să i le treacă în stăpînire potrivit cu condițiile de mai sus, pentru a le stăpîni veșnic sub numele noii noastre dani de mai sus, dacă nu vor fi împotriviți. Dacă vor fi însă împotriviți, să-i cheme pe aceștia la un soroc potrivit în prezența noastră personală, pentru a chibzui asupra împotrivirii lor. Iar după aceasta să relațați în scris cu credință aceleiași prezențe personale a noastre cuprinsul punerii și trecerii acesteia în stăpînire, împreună cu numele celor care s-au împotrivit și au fost chemați — dacă vor fi dintre aceștia — precum și a vecinilor și megieșilor care au fost de față la darea în stăpînire de mai sus și sorocul care le-a fost rînduit. Dat la Buda, în sărbătoarea sfîntei fecioare și mucenice Dorothea, în anul Domnului o mie patru sute treizeci și nouă.

II

< Cenad >, 1439 aprilie 30

Capitulul din Cenad raportează regelui Ungariei, Albert de Habsburg, efectuarea trecerii și punerii în stăpînire a lui Iacob, fiul lui Lațcu de Delinești, asupra moșilor Delinești, Zabadfalu, Apadia, Kysfalu, Lackan și Striges, precum și a jumătate din moșiile Felse Ilhowa și Also Ilhowa din districtul Caransebeș.

(C)apitulum^d ecclesie Chanadiensis omnibus Christ fidelibus, presentibus pariter et futuris, harum noticiam habituris, salutem in salutis largitore. Ad vniversorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod nos literas excellentissimi principis et domini, domini Alberti, dei gracia Romanorum regis semper augusti

c) Sat azi dispărut; așezat în valea Măciș, pe lingă Valea Boului, Ohaba Mitnic, Zorlenclor și Jupa, cf. C. Suciu, op. cit., vol. II, p. 365.

d) Loc iăsat liber pentru scrierea inițialei.

ac Hungaria, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regis et ducis Austrie etc., sumpmo^b cum honore recepimus in hec verba :

<urmează în transum documentul dat la Buda, la 6 februarie 1439, de regele Ungariei, Albert de Habsburg ; vezi doc. I >

Nos igitur mandatis regali Maiestatis fideliter obedire cupientes vt tenemur, vnacum Luca de Felsew Maczkas, homine regio predicto, nostrum hominem, videlicet magistratum Johannem de Persemes, socium et concanonicum nostru, ad premissa mandata regia peragenda, nostro pro testimonio misimus fidedignum. Qui demum exinde ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt, quod idem homo regius, dicto testimonio nostro presente, feria tertia proxima post Dominicam Quasimodo proxime pretenitam^e ad facies predictarum possessionum Danilesd, Zabadfalu, Apagya, Kysfalu, Laczkan et Striges vocaturum ac medietatum antefatarum possessionum Felse Ilhowa et Also Ilhowa appellarum, vicinis et commetaneis earundem vniversis et signanter Nicolao Maczkas, Gruban de Gruzawesthy et Dya de Rwgyni inibi legitime convocatis et presentibus, accedendo, introduxissent prefatum Iacobum filium Laczko in dominium earundem statuissentque easdem eidem premisse nove regie donacionis titulo sub premissis condicionibus perpetuo possidendas, prefato regio et nostro hominibus in faciebus predictarum possessionum legitimis diebus permanentibus, nullo penitus contradictore inibi et nec exposit coram nobis apparente. In cuius rei memoriam presentes literas nostras patentes munimine pendentes sigilli nostri roboratas facimus emanari. Datum per manus magistri Vrban lectoris, socii et concanonici nostri, sedecimo die introductionis et stationis predictarum, anno Domini supra dicto, presentibus ibidem honorabilibus viris dominis Philippo preposito, Stephano cantore, Alberto Themesiensis, Benedicto Wrodiensis^b, Stephano Ultramarusiensis, Ladislao Thorontaliensis, Baltasar^b Sebesiensis ac Andree Crassoviensis archidiaconis ceterisque canonicis fratribus nostris in Dei ecclesia regi iugiter famulantibus sempiterno.

— *insemnare din sec. XVI în interiorul documentului*: Tenor summus prefatarum literarum, quod Iacobus filius Laczko de Danilesd introductus in nove donacionis titulo ad possessiones Danilesd, Zabadfalw^b, Apagya, Kysfalw^b, Laczkan, Striges ac medietatem possessionum Felse Ilhowa et Also Ilhowa, in quarum dominio eciam antea fuit.

— *insemnare din sec. XVI pe verso*: Ez is Pogoniczjrwl^b wallo priuileggjumlevél.

— Arhivele Statului D e v a, fond *Societatea de științe istorice și arheologice a comitatului Hunedoara*, Diplome, pachet XXXII, nr. 3 ; original pe pergament ; se păstrează doar șnurul de mătase alb, verde, roz, de care fusese atârnată pecetea.

Capitulul bisericii din Cenad, tuturor credincioșilor întru Cristos, deopotrivă de față și viitori, care vor lua cunoștință de cele de față, mîntuirea întru dăruitorul mîntuirii. Voim ca această scrisoare să ajungă la știrea tuturor, anume că am primit cu deosebire cinstite scrisoarea preafînălțatului principe și domn, a domnului Albert, din mila lui Dumnezeu rege al romanilor pururea august, precum și rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației etc. și duce al Austriei, cu acest cuprins :

<urmează în transumt documentul dat la Buda, la 6 februarie 1439, de regele Ungariei, Albert de Habsburg ; vezi doc. I >

Așadar noi, dorind —după cum sîntem datori — să dăm ascultare cu credință poruncii Maiestății regale, l-am trimis — pentru a duce la îndeplinire porunca regală de mai sus — pe omul nostru, anume pe magistrul Ioan de Persemes, colegul și concanonicul nostru, spre a ne fi de mărturie demn de crezare, împreună cu Luca de Felsew Maczkas, amintitul om al regelui, care, întorcîndu-se după aceea la noi, ne-au spus într-un glas că — fiind de față același om al regelui spre zisa

e) 14 aprilie 1439.

noastră mărturie — au purces în a treia zi care urmează duminicii Quasimodo^f tocmai trecută la fața pomenitelor moșii numite Delinești, Zabadfalu, Apadia, Kysfalu, Laczkan și Striges, precum și a jumătății din moșiile amintite mai înainte, care se cheamă Felse Ilhowa și Also Ilhowa și — după ce au chemat acolo în chip legiuit și au fost de față toți vecinii și megieșii acelorași < moșii >, dar mai cu seamă Nicolae de Maczkas, Gruban de Gruzawesthy și Dya^h de Rugi — l-au pus pe amintitul Iacob, fiul lui Lațcu, în stăpînirea acelorași < moșii > și le-au trecut în stăpînirea aceluiași sub numele noii danii regale de mai sus, în condițiile sus-pomenite, pentru a le stăpîni veșnic, amintitul om al regelui și al nostru a lăstînd la fața pomenitelor moșii zilele legiuite, fără a se înfățișa nici acolo și nici după aceea, în fața noastră, vreun împotrivor. Spre mărturia cărei puneri și dări în stăpînire am pus să se întocmească scrisoarea noastră deschisă de privilegiu, întărindu-i puterea prin atîrnarea peceții noastre. Dat prin mîna magistrului Urban lector, coleg și concanonic al nostru, în a șaisprezecea zi de la pomenita punere și dare în stăpînire, în anul Domnului sus-amintit, fiind de față cinstiții bărbați, domnii Filip prepozit, Ștefan cantor, arhidiaconii Albert al Timișului, Benedict al Aradului, Ștefan al părților de dincolo de Mureș, Ladislau al Torontalului, Baltazar al Sebeșului și Andrei al Carașului și ceilalți frați ai noștri canonici, care, slujesc necurmat în biserica lui Dumnezeu, împăratului celui veșnic.

— *însemnare din sec. XVI în interiorul documentului*: Intreg cuprinsul scrisorii pomenite <este> că Iacob, fiul lui Lațcu de Delinești a fost pus — în chip de nouă danie — în stăpînirea moșiilor Delinești, Zabadfalu, Apadia, Kysfalu, Laczkan, Striges, precum și a jumătatea din moșiile Felse Ilhowa și Also Ilhowa, în a căror stăpînire s-a aflat chiar și mai înainte.

— *însemnare din sec. XVI pe verso*: Și aceasta este o scrisoare privilegială privind Pogănișul.

DIE RUMÄNISCHE FAMILIE BIZERE UND IHRE GÜTER VOM POGĂNIȘ—TAL (1433—1447)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Von einer bis zur Zeit unbekanntenen Schenkungsurkunde Albrechts von Habsburg vom 6. Februar 1439 ausgehend, widmet der Aufsatz seine Aufmerksamkeit den Besitzungsverhältnissen der rumänischen adeligen Familie Bizere aus dem Karansebescher privilegierten rumänischen Bezirk. Aufgrund schon veröffentlichter Urkunden werden die Bestrebungen Nikolaus' von Bizere — 1433 — *miles aulae regias* Sigmunds von Luxemburg, 1444 — *familiaris* des siebenbürgischen Wojewoden Johann von Hunyadi — durch die verschiedensten Mitteln (vorwiegend aber durch Treuebruchanklagen der Krone gegenüber, wie z.B. im Jahr 1433) selbst Güter seiner Familienmitglieder an sich zu bringen, einer eingehenden Analyse unterzogen. Dabei erübrigt sich dem Verfasser die Gelegenheit mehrere Probleme der damaligen Besitzungsverhältnisse und Rechtsbräuche aus den acht privilegierten Bezirken des Banates einer näheren Untersuchung zu unterziehen. Im Anhang werden sowohl die Schenkungsurkunde Albrechts von Habsburg, wie auch der Bericht des Tschanader Domkapitels vom 30. April 1439 (bezüglich der Vollziehung des königlichen Befehls zur Einsetzung des rechtlichen Besitzers) in lateinischer Version und rumänischer Übersetzung veröffentlicht.

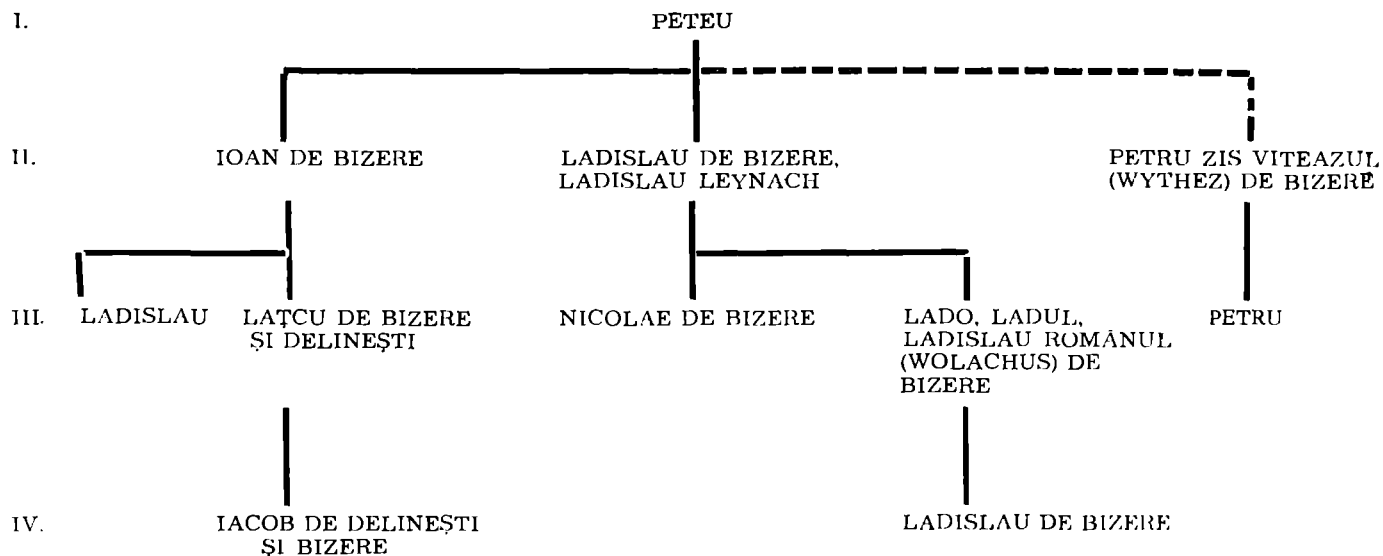
f) Prima duminică după Paști în calendarul bisericesc romano-catolic; în calendarul bisericesc ortodox îl corespunde Duminica Tomil.

g) Localitate amintită documentar pentru prima oară; așezată probabil în apropiere de Ilova și Rugi.

h) Socotim că e vorba cu mare probabilitate de o formă a onomasticului *Dala*, atestat de altfel în părțile Caransebeșului și ca toponim (de ex. *Smla Dail*, din hotarul Delineștilui, cf. Fr. Pesty, *Krassó*, vol. II/2, p. 330).

FAMILIA NOBILIARĂ ROMĂNEASCĂ BIZERE

(prima jumătate a sec. XV)

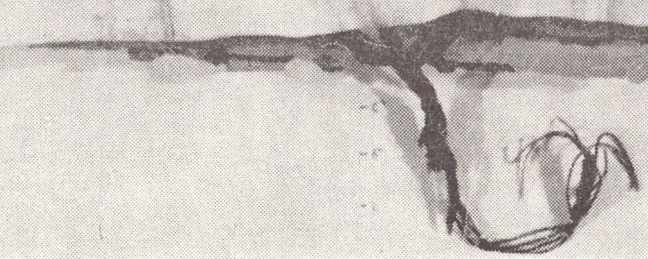
————— legături probabile de rudenie

----- legături sigure de rudenie

Handwritten Latin text, likely a historical document or report, covering the upper portion of the page. The text is dense and written in a cursive script.

Handwritten notes or signatures in Latin, located below the main text block. The text includes names and titles, such as "Albert de Habsburg" and "rege Ungariei".

< Cenad > 1439 aprilie 30. Capitulul din Cenad raportează lui Albert de Habsburg, regele Ungariei, că a trecut și pus pe Iacob fiul lui Lațcu de Delinești în stăpînirea asupra moșiilor Delinești, Zabadfalu, Apadia, Kysfalu, Laczkan și Striges, precum și a jumătate din moșiile Felse Ilhova și Also Ilhova. Documentul a fost întărit prin diploma regală din 6 februarie 1439.